

Beszámoló az MLVT 2019. május 23–25-i egri vándorgyűléséről

A Magyar Levéltárak Vezetőinek Tanácsa (MLVT) vándorgyűlésének első napja általában a közgyűléssel kezdődik, amelynek idén legfőbb feladata a közhasznúsági beszámoló elfogadása volt.

A megérkezés és a köszöntők elhangzása után került sor a Bősze Sándor díj átadására, amelyet ez évben *Kujbusné dr. Mecsei Éva*, az MNL Szabolcs-Szatmár Bereg Megyei Levéltára igazgatója vehetett át.

A konferencia első napján hangzott el *Dombi Gergely* (Sonrisa Kft.) előadása „Dokumentum digitalizáció és gépi tanulás – kihívások és gyakorlati tapasztalatok” címmel, amely a mesterséges intelligencia és az adatbázisokban történő keresések által megnyitott és más területeken gyorsan terjedő lehetőségeket ismertette.

Sörény Edina, az EMMI Könyvtári és Levéltári Főosztálya vezetője felelevenítve a régi hagyományokat tájékoztatást adott a főosztály levéltári szakterületének aktuális feladatairól, különös tekintettel az idei évben tervezett levéltári területet érintő jogszabályváltozások előkészületeire és a KDS¹ megvalósításának jelenlegi állapotára. Munkájához kitartást és sikereket kívánunk!

A vándorgyűlés második napja a szakmai programé volt. Az MVLVT vándorgyűlésein az utóbbi években egy-egy speciális szakmai részterület megvitatására kerül sor. A 2014-es évben a magániratok gyűjtésének kérdését tárgyalta meg a konferencia, a 2015. évi tanácskozás iratértékelési témát választott, a műszaki iratok kérdéskörét. A 2016. évben az egyházi és állami anyakönyvek kutatása, kutathatósága feltételeinek vizsgálata mellett az iskolai anyakönyvek jelentőségét, levéltári értékét vitatták meg a résztvevők. Az egészségügyi adatok és iratok értékelésének, fennmaradásának, levéltári gyűjtésének kérdése 2017-ben került terítékre. Tavaly az adatvédelmi jogszabályok változásainak levéltári területre gyakorolt hatásait elemeztük. Az idei évi szakmai nap célja az volt, hogy a levéltári gyűjtőterületen az eltelt évek tapasztalatait és a legfrissebb eredményeket összegezzük.

Az első két előadás a Levéltári Kollégium 11/2017. sz. határozata alapján létrejött ad hoc bizottság tevékenységét ismertette. A bizottság 2018 júniusában készítette el a két vizsgált részterület összegzésével végleges jelentését.

¹ Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia, bővebben: https://www.kormany.hu/download/9/ac/11000/K%C3%B6zgy%C5%B1jtem%C3%A9nyi%20Digitaliz%C3%A1si%20Strat%C3%A9gia_2017-2025.pdf letöltés dátuma: 2019. július 30., ld. még: <https://digitalisjoletprogram.hu/hu/tartalom/kds-kozgyujtemenyi-digitalizalasi-strategia> (A letöltés dátuma: 2019. július 30.)

A *Haász Réka* (MNL OL), *Koltai Gábor*, *Fehér Csaba* (BFL) részvételével működő rész-bizottság „Gyűjtőterületi koncepció a fővárosi civil szervezetek maradandó értékű iratainak feltárására és levéltári átvételére” című jelentéséről *Koltai Gábor* (főosztályvezető, BFL) számolt be. A bizottsági konszenzus útján kialakított tervezet alapvető célja a civil szervezetek maradandó értékű iratainak fennmaradására, levéltári átvételére vonatkozó ajánlások, jogszabály-változtatási javaslatok megfogalmazása. Emellett javaslatokat fogalmaz meg a hazai gyűjteménykezelő intézményrendszerbe már bekerült politikai pártok iratai kérdésében, illetve ajánlást tesz a politikai pártok esetében a saját irattári anyagaikat megőrző archívumok felállítására.

A Civil tv.² intézkedik ugyan az egyesületek, alapítványok stb. alapításakor elkészítendő okiratokról, illetve bizonyos kötelezően vezetendő iratokról, de a gyakorlat heterogén, összetett képet mutat mind a keletkező iratok, mind azok hosszabb távú megőrzése területén. A bizottság javaslata szerint a levéltárak civil szervezetekre vonatkozó gyűjtőkörét a szervezetek működési területe (nem székhelye!) szerint érdemes elkülöníteni. Javaslataink szerint az országos hatáskörrel, több megyében – a Civil tv. alapján, ha a civil szervezet legalább hét megyében tartós tevékenységet végez – működő szervezetek az MNL OL gyűjtőköréhez tartoznak, míg a megyei vagy helyi szinten működők a területileg illetékes közlevéltárhoz. A regionális civil szervezetek esetében a területileg érintett levéltáraknak egymással kell egyeztetniük.

A civil szervezetek speciális részét képezik a pártok, amelyek egy része – pl. az országgyűlésbe bejutottak, ottani munkájuk során – egyértelműen közfeladatot látnak el és közpénzt használnak fel működésükhöz, de iratkezelésüket, maradandó értékű irataik megőrzését mégsem sorolja egyetlen jogszabály sem a közlevéltári illetékesek körébe. Nehéz olyan megoldást találni, amit maguk a pártok is elfogadnának.³ A bizottság javasolja, hogy működésük során 1990 óta országgyűlési választásokon elindult, ám időközben megszűnt pártok esetében az illető párt közfeladat ellátásával kapcsolatba hozható iratait 15 év után adja az MNL OL őrizetébe. Ha ezt valamilyen okból a párt elhárítja, például pártalapítványának adja át az iratokat, akkor e tényről köteles legyen értesíteni az MNL OL-t.

A működő, 1990 utáni országgyűlési választásokon legalább 1%-os eredményt elérő pártok esetében az a javaslat, hogy a párt hozzon létre iratai kezelésére saját nyilvános vagy nem nyilvános magánlevéltárat (ez utóbbi új kategóriát jelentene az Ltv.⁴-ben), vagy adja az iratait egyéb, általa őrzésre elfogadott közlevéltár vagy nyilvántartásba vett magánlevéltár őrizetébe.

A bizottság továbbá javaslatként megfogalmazta a magyarországi levéltárakban őrzött politikai pártiratok kapcsán egy olyan kataszter elkészítésének igényét, amely

² 2011. évi CLXXV. törvény az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról

³ A civil.info.hu portál adatai szerint 2018. júniusában 417 párt működött Magyarországon.

⁴ 1995. évi LXVI. törvény a köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről

tartalmazza a levéltárakban őrzött, 1990 utáni pártiratok tételes nyilvántartását. Egyúttal szükségesnek vélik a más gyűjteményekben, párt-irattárakban őrzött iratok feltárását is.

Az Ltv. 17. § (1a) d) bekezdése szerint a levéltárral nem rendelkező országos köztestületek és közalapítványok az MNL OL illetékességébe tartoznak. A bizottság javasolja, hogy a kifejezetten fővárosi tevékenységi körű köztestületek és közalapítványok (főként a szakmai kamarák) esetében ez az illetékesség legyen a BFL, mint másik általános levéltár esetében is kimondva. A helyi – települési, kistérségi – köztestületek, közalapítványok a területileg illetékes közlevéltár illetékességébe tartoznak. A települési önkormányzatok által alapított közalapítványok esetében az illetékes a települési önkormányzati levéltár. Az előadó beszámolt még a BFL-ben a civil szervezetekkel kapcsolatban végzett gyűjtőmunka eredményeiről.

Horváth Ferenc (Vác Város Levéltára igazgatója) a munkabizottság által vizsgált másik szakterület feltárt hiányosságait a „Hogyan és mikor teljesül a levéltár illetékessége a gazdasági társaságoknál” című előadásában ismertette. A gazdasági szervek (társaságok) esetében a levéltárak illetékességi feladatait vizsgáló munkacsoport tagjai *Szabó Attila* (MNL OL, a munkacsoport vezetője), *Szabó Bence* (MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltára) és az előadó voltak.

A bizottság több jogszabály-módosítási javaslatot is kidolgozott, főképp a levéltárak közti illetékességi területek egyértelmű elhatárolására, mind a korábban és még ma is állami tulajdonban lévő, mind a magántulajdonba került gazdálkodó szervek esetében. A működő, állami tulajdonrészrel sosem bíró, magántulajdonú gazdasági társaságokkal kapcsolatban illetékességi kérdések nem merülnek fel gyűjtőterületi igen, de a gyűjtőköri elhatárolást jogi eszközök nélkül a levéltáraknak kell rendezni.

A munkacsoport tagjai a jogszabályi háttér feltárásán túl vizsgálták, mely gazdasági társaságokat és milyen értékelési szempontok alapján kell levéltári szempontból számításba venni és miképp alakul a közlevéltárak illetékessége a gazdasági társaságok esetében. Javaslatokat fogalmaztak meg a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára és Budapest Főváros Levéltára illetékességének elhatárolása tekintetében, körülhatárolták az MNL OL illetékességi feladatait a jogutód nélkül megszűnt budapesti székhelyű gazdasági társaságok esetében, valamint foglalkoztak az állami szaklevéltárak és a települési önkormányzati közlevéltárak gazdasági társaságok esetében fennálló illetékességével és a gazdasági társaságok, mint magániratok gyűjtőterületi kérdéseivel.

Az MNL OL és a BFL Levéltára illetékességének elhatárolására a bizottság olyan javaslatot tett, hogy a két levéltár közötti illetékesség alapvetően a társasági tulajdonviszonyon (állami-önkormányzati) alapuljon, de figyelemmel a proveniencia elvére, míg az állami tulajdonba vétel előtti fővárosi önkormányzati társaságok feletti illetékességet a BFL gyakorolja, addig az állami tulajdonú, később önkormányzati tulajdonba került szervek feletti illetékesség a MNL OL-t illesse.

Az illetékességi elhatárolás alapján a bizottság a cégjegyzéki székhelyt és nem a tényleges tevékenység helyét tekinti. Az MNL megyei tagintézményei esetében – mivel az illetékesség alapja egy-egy megye közigazgatási területe – elhatárolásra nincs szükség, ugyanakkor a szaklevéltárak és a települési önkormányzati levéltárak esetében előfordulhat vitás eset.

Kurucz Ádám az MNL Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára gyűjtőterületi tapasztalatait összegezte a megye önkormányzati hivatalaiban folytatott vizsgálatok alapján. A megyei levéltár hosszú ideig helyhiány miatt az iratátvételeket halogatta, míg 2008-ban, az Alsószolcai Fióklevéltár átadása után (1600 nm, mintegy 15 000 ifm kapacitás)⁵ megnyílt a lehetőség az esetenként több évtizedes iratátvételi elmaradás pótlására. Az elmaradás főképp a tanácsi korszakban keletkezett iratanyagot érintette. 2017-től már évi több mint 100 iratkezelés-ellenőrzést végeztek, aminek eredménye is lett: 2018-ban az iratátvételek száma minden korábbit meghaladó volt és minden átadás-átvétel darabszintű iratjegyzékkel történt meg. Jelenlegi cél a művelődési házak, könyvtárak és múzeumok iratkezelésének szoros ellenőrzése és a levéltáratétt iratok átvételének elérése.⁶

Rétfalvi Balázs, a Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár vezetője a plébániai iratbegyűjtések tapasztalatairól számolt be. A nemrég felújított levéltárnak otthont adó épületben⁷ új raktárhelyiség átadása is megtörtént, ami a gyűjtőterületi munka biztos hátterét teremtette meg. A plébániákon legkülönbözőbb körülmények közt tárolják az iratokat, melyek a legkritikább esetben optimálisak. Gyakran azt sem tudják, milyen értékeket őriznek, így az iratbegyűjtő munka fontossága nem eléggé hangsúlyozható, szerencsére ennek mind személyi, mind tárgyi feltételei adottak. A plébániákról történő iratbegyűjtések a személyes kapcsolatok kialakításával tehetők hatékonyá.

Vajda Tamás (levéltárvezető, SZTE Levéltára) az egyetemi levéltárak gyűjtőterületi tapasztalatait összegezte. Az integráció során kialakult szervezetet intézményi sokszínűség jellemzi: rektori, dékáni, kancelláriai hivatal, intézetek, tanszékek, klinikák (szakrendelők/járóbeteg-ellátók – SZTE), gyakorlóiskolák, gyakorlóóvodák, tangazdaságok, non profit kft-k, konzorciumok, egyesületek, alapítványok, amelyek működésük során jelentős mennyiségű és sokféle maradandó értékű iratot keletkeztetnek. Ma 14 integrált egyetemen működik saját levéltár, melyek megközelítőleg 13 000 ifm anyagot őriznek és megközelítőleg 1700 szervet ellenőriznek, a feladathoz mérten elégtelen létszámmal. A hagyományos iratkezelés ellenőrzése terén az egyetemi levéltárak munkatársainak felkészültsége megfelelő, de az elektronikus iratkezelés terén már jelentkezik képzettségi hiányosság. A levéltárral ren-

⁵ http://kulcsmagazin.hu/hir_954 (A letöltés dátuma: 2019. július 30.)

⁶ Bővebben: Kurucz Ádám: A Magyar Nemzeti Levéltár önkormányzati hivataloknál szerzett gyűjtőterületi tapasztalatai Borsod-Abaúj-Zemplén megyében in.: Levéltári Szemle, 2018. 1. sz. 23–44. l.

⁷ <https://www.magyarKurir.hu/hirek/megaldottak-egyhazmegyei-leveltar-megujult-epuletet-szombathelyen> (A letöltés dátuma: 2019. július 30.)

delkező egyetemek közül még egyben sem mérték fel az elektronikus iratvagyon, egyetlen egyetemi levéltárban sem alkalmaznak informatikus végzettségű szakembert, egyetlen egyetemi levéltáros sem vett még részt tanfolyamon, továbbképzésen az e-iratkezelés ellenőrzése és átvétele érdekében és egyetlen egyetemi levéltár sem rendelkezik a szükséges eszközökkel e-iratok átvételéhez. Ezeken a területeken csak többletforrással lehet hatékonyan előrelépni, erre jelenleg kevés esély látszik. Így azonban a maradandó értékű elektronikus iratok fennmaradása biztosításának kockázata nő.

B. Stenge Csaba, a Tatabányai Városi Levéltár igazgatója egy speciális területre hívta fel a figyelmet: a nyugatra kivándorlók utódai mára lélekszámban csökkenő magyarságának egykor keletkezett, a gyors és nagyarányú asszimiláció miatt lassan gazdátlanra váló irataira.⁸ Ezekre a magyar nyelvű iratokra helyben már nincs szükség, megőrzésük, fennmaradásuk egyre kevésbé biztosított. Kisebb részük a kivándorlók által az anyaországból magukkal vitt iratanyag, nagyobb részük helyben, az egykor erős helyi magyar közösségben, ill. mindennapi életük során keletkezett. Az NKA Ithaka programja és a Mikes Kelemen-program célja egyaránt a diaszpóra fennmaradt irategyütteseinek felkutatása és Magyarországra szállítása. Jelentős sikerként egy detroiti házból 112 doboznyi hagyatékot sikerült összegyűjteni, ugyanakkor sokszor a körülmények miatt (szennyezett iratanyag) a munkát csak védőfelszerelésben lehetett végezni. A gyűjtőmunka sikere, ha ezek az iratok, dokumentumok hazajutnak, de ez utóbbi sem egyszerű történet.

A szakmai nap zárásaként az Erdélyi Ferences Rendtartomány Levéltárosa, *Jonica Xénia* a gyűjtőlevéltár közelmúltbéli kialakításának, a rendtartomány iratanyagának begyűjtési, rendezési munkálatait ismertette a jelenlévőkkel.⁹

A rendezvény szombati napján a Kárpátaljai Állami Területi Levéltár mutatkozott be. *Miszjuk Mihajlo* igazgató ismertette a levéltár tevékenységét, illetékeségét, munkamegosztását. Részletesen bemutatta a levéltárban folyó feldolgozó és tudományos munkát, nemzetközi kapcsolataikat. A magyarországi levéltárakkal folytatott együttműködést a beregszászi levéltár vezetője, *Kutassy Ilona* ismertette. A kapcsolatok nem újkeletűek, legerősebbek az MNL Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltárával és Budapest Főváros Levéltárával. Két utóbbi levéltár részéről *Kujbusné Mecsei Éva*¹⁰ és *Kenyeres István*¹¹ mutatta be a közös projekteket.

⁸ Bővebben: <https://www.bocskairadio.org/dr-b-stenge-csaba-beszamol-az-idei-mikes-programrol/> (A letöltés dátuma: 2019. július 30.)

⁹ Bővebben: *Jonica Xénia* előadása az Erdélyi Ferences Rendtartomány iratanyagának feldolgozásáról <https://www.youtube.com/watch?v=bCcAzr6Snkc> (A letöltés dátuma: 2019. július 30.)

¹⁰ Ld.még:<http://www.szabarchiv.hu/drupal/galeria/rendezvenyofotok/xvii-szabolcs-szatmar-beregi-nemzetkozi-leveltari-napok/beregszasz> (A letöltés dátuma: 2019. július 30.)

¹¹ Bővebben: <http://www.karpatalja.ma/karpatalja/tudomany/allomanyvedelmi-es-digitalizalasi-program-a-beregszaszi-leveltarban/> (A letöltés dátuma: 2019. július 30.)

A szakmai programot *P. Holl Adrien*, a BFL Állományvédelmi Főosztályának vezetője folytatta, aki a Neschen C900 savtalanító berendezés használatával megvalósított tömeges restaurálás, valamint a hazánkban elsőként alkalmazott Bookkeeper eljárás BFL-beli meghonosításának lépéseit ismertette az érdeklődőkkel.

Hermann István, az NKA Közgyűteményi Kollégium tagja az NKA 2019. évi terveit és lehetőségeit ismertette, amelyek sajnos egyre szűkösebbek területünk számára. Végezetül *Cseh Gergő Bendegúz* (levéltári vezető szakfelügyelő) tájékoztatója hangzott el a Levéltári Szakfelügyelet 2018. évi tevékenységéről.

Bár megoldást minden felvetett kérdésre sem az előadók, sem a jelenlévők nem adhattak, a problémafelvetések és a közös gondolkodás sikere a konferencia vitathatatlan eredménye.

Haraszti Viktor

Kujbusné dr. Mecsei Éva, az MNL Szabolcs-Szatmár Bereg Megyei Levéltára igazgatója a Bősze Sándor-díj idei kitüntetettje